

«ԵՐԿՈՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԻՋԵՎ. ՀՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ
ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ:
ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ԵՎ ՎԱՎԵՐԱԳՐԵՐ»

Ανάμνηση σε δύο πατρίδες

Οι Αρμένιοι της Ελλάδος κατά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο

Երկու հայրենիքի միջև

Պոնաստանի հայերը Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ընթացքում

NOEMBΡΙΟΥ 8-24 2024 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

Βιβλιοθήκη Σαράκις και Μαρί Καραϊσκάκη

Սարգիս և Մարի Իզմիրլյանների անվան գրադարան

Δευτ. - Πέμ. 10:00 - 19:00 | Πέμ. - Σάβ. 10:00 - 19:00

Εικόνες και ντοκουμέντα

Պատկերներ և վավերագրեր

ծողությունները տեղափոխվեցին Իտալիայի կողմից ռազմակալված Ալբանիայի տարածք: Իտալիայի հետագա հարձակման փորձերը ևս ձախողվեցին, Հունաստանին հաջողվեց վերահսկել իրադրությունը մինչև 1941 թ. ապրիլ: Նշված իրադարձությունը Եվրոպայում հակահիտլերյան դաշինքի առաջին հաղթանակն էր: Իրենց դաշնակցին փրկելու նպատակով 1941 թ. ապրիլի 6-ին Բուլղարիայի տարածքից Հունաստան և Հարավսլավիա ներխուժեցին նացիստական Գերմանիայի ուժերը, որոնք հետագա առաջխաղացման արդյունքում ապրիլի 30-ին կարողացան գրավել մայրցամաքային հունական տարածքը: Մեկ ամիս անց նացիստական ուժերին հաջողվեց գրավել նաև Կրետե կղզին, ինչից հետո մնացած հունական, բրիտանական և դաշնակից ուժերը տեղափոխվեցին Եգիպտոսի տարածք: Հունական հերոսական դիմադրության առթիվ Մեծ Բրիտանիայի վարչապետ Ուինսթոն Չերչիլը նշել է. «Այսօր մենք ասում ենք, թե հույները կռվում են հերոսների պես, այժմվանից մենք պետք է ասենք, թե հերոսներն են կռվում հույների պես»:

Հունաստանի գրավումից անմիջապես հետո երկրի ողջ տարածքում գերմանա-իտալա-բուլղարական զավթիչ ուժերի դեմ ծավալվեց Ազգային դիմադրության շարժումը, որի կորիզն էին կազմում ձախ ուժերի կազմավորած պար-

Երևանի պետական համալսարանի Սարգիս և Մարի Իզմիրլյանների անվան գրադարանի սրահում ս.թ. նոյեմբերի 8-ին բացվեց ՀՀ-ում Հունաստանի դեսպանության կազմակերպած լուսանկարչական ցուցահանդեսը՝ նվիրված Երկրորդ համաշխարհային պատերազմին Հունաստանի հայերի մասնակցությանը:

Հունաստանը Երկրորդ համաշխարհային պատերազմում ներքաշվեց 1940 թ. հոկտեմբերի 28-ից, երբ իտալական վերջնագրին, ի պատասխան հունական հայտնի «Ոչ»-ին (հուն.՝ Օχι), հետևեց հույն-իտալական պատերազմը: Հունական բանակին հաջողվեց կարճ ժամակամիջոցում դիմագրավել ֆաշիստական Իտալիայի հարձակմանը, այնուհետև հակահարված հասցնել և անցնել հակահարձակման, որն ավարտվեց ագրեսոր ուժերին ջախջախելով և Հունաստանի տարածքից դուրս շարտելով, իսկ բուն մարտական գոր-

տիզանական ջոկատները (ԷԱՄ-ԷԼԱՍ): Բացի այդ, գործում էին հունական վտարանդի կառավարության կողմնակից ջոկատները (ԷԴԵՍ), այլ առանձին ջոկատներ (ԷԿԿԱ): Հունաստանի ռազմածովային ուժերը կարողացան վերաբազմվորվել Եգիպտոսում և մարտական գործողությունները շարունակել դաշնակից ուժերի կազմում: Հյուսիսային Աֆրիկայի տարածքում էին գործում նաև Հունական բանակի տարհանված ստորաբաժանումները, ամբողջությամբ հույներն էին ձևավորել բրիտանական ուժերի կազմում գործող «Սրբազան ջոկատը» և 3-րդ հունական լեռնային բրիգադը: Բրիտանական ռազմաօդային ուժերի կազմում ստեղծվեց հույն օդաչուներից բաղկացած 2 էսկադրիլիա, որոնք հետագայում մասնակցեցին Հունաստանի ազատագրմանը: 1944 թ. հոկտեմբերի 8-ին ազատագրվեց Աթենքը, իսկ հոկտեմբերի 30-ին վերջին գերմանացի զինվորը լքեց մայրցամաքային Հունաստանի տարածքը: Կրետեում և այլ կղզիներում տեղակայված նացիստական ուժերը հանձնվեցին 1945 թ. մայիսին, Գերմանիայի կապիտուլյացիայից հետո:

Ցեղասպանությունից և մանավանդ 1922 թ. փոքրասիական աղետից հետո Հունաստանում հաստատված հայերն ակտիվերեն մասնակցել են Հունաստանի պաշտպանությանն ու ազատագրությանը: Հասկանալի պատճառներով ԽՍՀՄ-ի օրոք առավել լուսաբանվել է հայերի մասնակցությունը ծախսակողմյան ԷԱՄ-ԷԼԱՍ-ի շարքերում, որն, իրոք, բավական տպավորիչ է եղել, սակայն անտեսվել է նրանց մասնակցությունը մարտական գործողություններին Հունական բանակի շարքերում: Ցուցահանդեսը որոշ չափով եկավ լրացնելու նաև տվյալ բացը:

Մեր հաշվարկներով, միայն 1940-1941 թթ. հույն-իտալական և հույն-գերմանական պատերազմների ընթացքում զոհվել են Հունական բանակի 16 հայ զինվոր և ենթասպա, ստացած վիրավորումներից զինվորական հոսպիտալներում մահացել է 4 զինվոր, ևս 4-ն անհետ կորել է մարտական գործողությունների ժամանակ: Ընդհանուր կորուստների մեջ զինծառայողների ոչ վերջնական թիվը 24 հոգի է, ընդսմին, զգալի մասը զոհվել է ալբանական ճակատում:

Հունաստանի հայ բնակչության շրջանում զոհեր են արձանագրվել պատերազմի հենց սկզբից: 1940 թ. օգոստոսի 15-ին՝ Աստվածամոր տոնի օրը, իտալական սուզանավի անակնկալ ռմբակոծման հետևանքով Տինոս կղզում արձանագրված միակ քաղաքացիական զոհն ուխտավոր հայուհի էր: Հունահայերը ևս հունական տարածքի զավթման ընթացքում ենթարկվել են նացիստական և գործակից ուժերի բռնաճնշումներին: Շատ հայեր պատանդ են վերցվել, քշվել համակենտրոնացման ճամբարներ և հարկադիր աշխատանքների տարվել Գերմանիա: Ցուցաբերված դիմադրության պատճառով զավթիչ ուժերն առանձին բնակավայրեր և թաղամասեր ենթարկում էին երկարատև պաշարման, ինչի հետևանքով սովից և բախումներից զոհվում էին քաղաքացիական անձինք: Աթենքի հայկական թաղամասերից կամ հայնոցներից (հուն.՝ «արմենոմահալա») նման ճակատագրի են արժանացել Դուրդուֆի (ներկայիս Նեոս Կոզմոս) և Կոկինիա (Նիկեա) թաղամասերի հայ համայնքները: 1944 թ. մարտ-

օգոստոսին միայն Կոկինիայի պաշարման ընթացքում 30-ից ավելի հայ զոհվել է և գնդակահարվել զավթիչների հետ տեղի ունեցած բախումների հետևանքով:

Հունաստանի հայերը շոշափելի մասնակցություն են ունեցել Ազգային դիմադրությանը. ոչ լրիվ հաշվարկներով, նրանցից ավելի քան 300-ն իրենց կյանքը զոհել են հանուն ազատության: 1944 թ. հոկտեմբերին պարտիզանական ուժերի կազմում հայերը ևս մասնակցել են Աթենքի ազատագրության մարտերին, ունեցել զգալի կորուստներ: Նրանց պատվին Նիկեայի փողոցներից մեկը մինչ այժմ կրում է Ազգային դիմադրության հայ մարտիկների անունը:

Հունական դիմադրության շարքերում էին մարտնչում նաև գերմանացիների կազմավորած «Հայկական լեգեոնի»՝ Խորհրդային բանակից գերեվարված այն հայ զինվորները, որոնց հաջողվել էր Ալբանիա և Հունաստան տեղափոխվելուց հետո կազմակերպված ձևով անցնել հույն պարտիզանների կողմը: Նրանցից էր ամբողջությամբ կազմավորվել «Ազատություն» ջոկատը՝ հրամանատարությամբ Բաբկեն Ներսիսյանի: Վերջին շրջանում հայտնի է դարձել նաև հույն պարտիզանների կողմն անցած՝ Խորհրդային ռազմագերիներից ձևավորված «Խորհրդային դասակի» մասին, որի շարքերում ևս կային մեծ թվով հայեր, հրամանատարն էր Հայկազ Նահապետյանը: Դեպքերի բերումով Հունաստանում հայտնված հայաստանցի մարտիկները ևս մասնակցել են հունական բնակավայրերի ազատագրմանը և հակառակորդի ջախջախմանը: Մինչ Հունաստանում քաղաքացիական պատերազմի սկիզբը՝ 1944 թ. դեկտեմբերին, նրանք կազմակերպված ձևով հայրենադարձվել են:

Ցուցահանդեսում առաջին անգամ ցուցադրվեցին անձնական արխիվներից ստացված ավելի քան 100 լուսանկար ու փաստաթուղթ, որոնք ներկայացնում էին հունահայ համայնքը մինչպատերազմական և պատերազմական ժամանակահատվածներում, հունահայերի մասնակցությունը երկրի պաշտպանությանը, համակենտրոնացման ճամբարներ քշված հայերի վիճակը, հայ մարտիկների մասնակցությունը Հունաստանի ազատագրությանը: Նյութերը տրամադրել էին Աթենքում հրատարակվող «Արմենիկա» պարբերականը, «Յուշամատեն» կայքը, Սալոնիկում ՀՀ պատվավոր հյուպատոս Սարգիս Դադազյանը և տողերիս հեղինակը:

Ցուցահանդեսի բացման արարողությունն իրականացվեց ՀՀ-ում Հունաստանի դեսպան Խրիստոս Սոֆիանոպոլոսի և ԵՊՀ ռեկտոր Հովհաննես Հովհաննիսյանի կողմից՝ ներկայությամբ պրոֆեսորադասախոսական և դիվանագիտական կազմի: Ելույթ ունեցողներն ընդգծեցին հայ-հունական բարեկամության դրվագների ոգեկոչման անհրաժեշտությունը նման միջոցառումների անցկացմամբ: Ցուցահանդեսը տևեց մինչև ս.թ. նոյեմբերի 24-ը:

ՍԱՄՎԵԼ ՌԱՄԱԶՅԱՆ

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

sramaz@mail.com